

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора соціологічних наук Мазурика Олега Володимировича на дисертацію Мишковської Олени Петрівни «Соціальна відповідальність бізнесу: сутність, тенденції та проблеми розвитку в Україні», поданої до спеціалізованої вченої ради К 35.051.26 Львівського національного університету імені Івана Франка на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук зі спеціальності 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології

1. Актуальність теми дисертації

Дисертаційна робота Мишковської О.П. своєчасна та актуальна. Це – конкретна відповідь науковця на реальний соціальний запит щодо вирішення протиріччя між приватним інтересом підприємництва на отримання вигоди, прибутків й інтересами суспільства, спрямованими на стабільність, соціальну захищеність, успішний розвиток тощо. Актуальність дослідження теорії і практики соціальної відповідальності бізнесу (СВБ) обумовлена багатьма чинниками: 1) поширенням практик СВБ у світі та фактично початковим її станом в Україні; 2) ускладненням самого суспільства і потребою вдосконалення соціальних механізмів регулювання і контролю соціальних відносин між владою, бізнесом і суспільством; 3) розвитком громадянського суспільства, зростанням його активності і відповідальності; 4) усвідомленням необхідності включення бізнесу в процес подолання наслідків соціальних проблем, що виникають в процесі трансформації суспільства через неспроможність держави вирішити ці проблеми самотужки; 5) зростаючою взаємозалежністю між економікою та соціальною сферою загалом, а також очевидною недооцінкою в Україні, на відміну від розвинених країн, ролі соціальної відповідальності бізнесу в розвитку сучасного суспільства і практично відсутністю її нормативно-правового регулювання.

Проблемна ситуація, зумовлена соціальною потребою в активізації участі підприємництва у життєдіяльності суспільства на тлі недосконалості національного законодавства щодо «правил гри» у сфері соціальної відповідальності бізнесу, визначила наукову проблему дослідження і формат самої роботи. Наукову проблему дисертантка вбачає у наявності суперечностей між браком ґрунтовних теоретичних конструктів та емпіричного інструментарію вивчення соціальної відповідальності бізнесу як суспільного феномену, з одного боку, та зростаючим значенням даного феномену як системи цінностей для конструктивного розвитку як суспільства, так і підприємництва, – з другого. Це теоретико-емпіричне дослідження, що має цілеспрямовано прикладний характер. Поставлена дисертанткою мета – розробка концептуальних засад формування соціальної відповідальності бізнесу в Україні – важлива не лише для теоретичного збагачення соціологічної думки і міждисциплінарних досліджень, а й для практичного застосування у вирішенні існуючих соціальних проблем розвитку українського суспільства, спрямованих на покращення взаємодії інститутів влади, бізнесу, освіти та громадських організацій.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їхня достовірність та новизна

Мета дослідження за своєю ґрунтовністю і значущістю повністю відповідає рівню кандидатської дисертації. Дисертантка поставила перед собою складні завдання і теоретико-методологічного, і практичного характеру. За умов відсутності концептуальної єдності в підходах, невизначеності місця поняття СВБ в системі категоріального апарату соціологічної науки, – розробка концептуальних засад аналізу соціальної відповідальності бізнесу, а також розкриття особливостей її формування стало головним теоретичним здобутком автора. Проведена термінологічна робота дозволила Мишковській О.П. запропонувати своє авторське

трактування соціальної відповідальності бізнесу та здійснити двомірну класифікацію її найбільш розповсюджених детермінант як за ендегенними (психологічними) та екзогенними (соціальними) ознаками, так і за рівнями аналізу суспільного розвитку, що, безумовно, складає наукову новизну дослідження (с. 62).

Аналіз теоретичних положень, викладених у першому розділі дисертації у роботах класиків соціології і сучасних теоретиків, привів автора до розуміння необхідності дослідження соціальної відповідальності бізнесу в широкому соціальному контексті, з позицій системного, комплексного підходу, з урахуванням як об'єктивних соціально-економічних, так і соціокультурних чинників, інституційного контексту загалом. Заслугове на увагу вдала спроба авторки синтезування кривої вартості соціально відповідального бізнесу з концепціями соціальної відповідальності бізнесу (с. 34-35), що підсилює практичну спрямованість дисертаційної роботи.

У другому розділі здійснено змістовний аналіз етапів, зарубіжних моделей соціально відповідального бізнесу та чинників формування національних моделей соціальної відповідальності бізнесу (підрозділ 2.1.). Авторка активно й доречно залучає результати дослідницького наробку вітчизняних соціологів для ілюстрування проблем легітимації соціальної відповідальності бізнесу в Україні (підрозділ 2.3.) та досвіду дослідження соціальної відповідальності бізнесу (підрозділ 3.1.).

Останній розділ дисертації присвячений аналізу сучасного стану і перспективам впровадження соціальної відповідальності бізнесу в управлінській практиці в Україні. Проведення авторського соціологічного дослідження, результати якого представлені у підрозділах 3.2. та 3.3., свідчить про аналітичні здібності автора, вміння адаптувати вже апробовані методики для власного наукового інтересу, володіння як кількісними, так і якісними методиками отримання та аналізу емпіричної інформації.

Серед достатньо великої кількості підходів та концепцій, присвячених дослідженню соціальної відповідальності бізнесу, Мишковській О.П. вдалося

знайти нове, ще не дуже розроблене «поле», пов'язане з динамічними характеристиками цього явища в певному соціокультурному середовищі. Авторська концептуалізація СВБ прив'язує соціальну відповідальність до набутого досвіду підприємця та суспільного буття, що конструюється в результаті взаємодії у повсякденному житті і обумовлене нормами і звичаями, цінностями, культурним оточенням, різноманіттям конструктивних взаємин із суспільством.

Вагомим результатом з науковою новизною та потенціалом подальших досліджень є визначення домінуючих форм соціальної відповідальності серед підприємців Львівщини (с. 142-143) та побудова моделі форм соціальної відповідальності бізнесу відповідно до соціальних інтерпретацій респондентів (с. 145), а також залучення моделі впливу цінностей на результати діяльності компанії (с. 165).

Заслуговує уваги здійснена авторкою диференціація моделей соціальної відповідальності бізнесу (великого, середнього, малого та приватних підприємців) залежно від наявних можливостей щодо провадження різноманітних соціально відповідальних ініціатив (с. 163-164), а також можливості їх застосування на національному, регіональному та місцевих рівнях (с. 162).

Розкриваючи становлення соціальної відповідальності бізнесу в Україні, Мишковська О.П. справедливо і переконливо доводить здебільше демонстраційний характер корпоративних соціальних звітів у сучасних соціально-економічних умовах (с. 158-161). Авторка показує незацікавленість бізнесу і влади в залученні можливостей громадянської активності українського суспільства, низький рівень розвитку громадянського суспільства в нашій країні загалом та приходиться до висновку про першочерговість проведення просвітницьких заходів щодо важливості та необхідності соціальної відповідальності як основоположної складової розвитку українського суспільства (с. 161). Дійсно, такі українські реалії, як система кланово-олігархічного капіталізму, корумпованість і

безвідповідальність влади, початковий рівень становлення громадянського суспільства стають соціальними бар'єрами на шляху соціального і економічного розвитку й унеможливають справжню інституціоналізацію соціальної відповідальності бізнесу.

Класифікація шляхів розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні за правовим та соціальним напрямом (таблиця 3.4, с. 166) підкреслює вагомість саме соціального напрямку щодо пришвидшення інтеграції соціальної відповідальності бізнесу як суспільного явища.

Вважаю за необхідне підкреслити не лише обґрунтованість наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації, а й справжню соціологічність роботи, професійність мови, чіткий стиль викладення матеріалу.

3. Значущість дослідження для науки і практики, впровадження наукових результатів, напрями їх подальшого використання

Дисертаційне дослідження Мишковської О.П. становить значний інтерес як для дослідників-теоретиків, так і фахівців, що займаються прикладними питаннями втілення основних положень соціальної відповідальності бізнесу в практичну площину.

Подальше використання результатів дослідження може відбуватись за наступними напрямками: 1) теоретичне осмислення та розробка проблематики соціальної відповідальності бізнесу; 2) розробка державних та освітніх програм, концепцій, стратегій, інформаційних заходів, спрямованих на покращення взаємодії інститутів освіти, влади, бізнесу та громадських організацій; 3) пропагування ідей СВБ (через роботу засобів масової інформації, діяльність громадських організацій тощо) для формування адекватної суспільної думки щодо обраної проблеми; 4) методологічна та методична робота з підготовки майбутніх фахівців (соціологів, економістів, менеджерів) з питань соціальної відповідальності підприємств тощо.

4. Повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження в опублікованих працях

Основні ідеї, теоретичні положення та результати емпіричного дослідження, що відбивають здобутки дисертаційного дослідження, представлено у одинадцяти публікаціях, з них чотири – у збірниках, що входять до затвердженого переліку наукових фахових видань, одна – у закордонному (угорському) виданні та шість – у збірниках конференцій, форумів, конгресів.

Наукові ідеї дисертантки апробовані на низці національних і міжнародних наукових конференцій. Зміст автореферату повністю відповідає основним положенням дисертації, а його структура та оформлення – встановленим вимогам.

5. Дискусійні положення та зауваження

Ще раз підтверджуючи належний рівень виконаної роботи, зазначимо, що, як і у будь-якому науковому дослідженні, у дисертації Мишковської О.П. є деякі позиції, які нашоухують на роздуми і викликають певні міркування.

1. Так, підрозділ 1.1. «Соціальна відповідальність бізнесу в науковому дискурсі» (с. 20-38) дещо перенасичений прямим цитуванням визначень авторів різних галузей наукового знання щодо трактування соціальної відповідальності (наприклад, с. 20-30 і далі) та констатування наявних підходів. Задум дисертантки є цілком зрозумілим: «принципово важливим є не лише знання різноманітних підходів та концепцій соціальної відповідальності, необхідним є розуміння, на якому щаблі перебуває СВБ та в якому напрямку потрібно рухатися далі» (с. 33). Проте недостатність авторського критичного аналізу перерахованих концепцій, по-перше, заважає повною мірою оцінити дослідницьку роль цього підрозділу, а, по-друге, ускладнює розуміння авторської логіки побудови відповідності різних концепцій соціально відповідального бізнесу рівням кривої вартості соціально відповідального бізнесу (рис. 1.2, с. 35-36).

2. У підрозділі 1.3. «Теоретичне підґрунтя розуміння феномену соціальної відповідальності бізнесу» доцільно було б більше уваги приділити обґрунтуванню соціальної відповідальності бізнесу саме як соціальному феномену (у чому автор бачить феноменальну природу соціальної відповідальності бізнесу). Також хотілося б більшої конкретизації тих дослідницьких підходів щодо «соціальної відповідальності», завдяки яким в «роботі отримала подальшого розвитку інтерпретація терміну за такими складовими: вибір поведінки, виходячи з інтересів суспільства; відповідність дій суб'єкта нормам, правилам, інтересам; характер взаємовідносин з точки зору виконання взаємних вимог; узгодження поведінки як надання звіту за свої дії; ставлення особистості до певної інстанції» (с. 50).

3. На с. 60 після наведення таблиці 1.2 «Визначення поняття «соціальна відповідальність бізнесу» вітчизняними дослідниками» (с. 59-60) авторка констатує, що «з огляду на розглянуті трактування соціальної відповідальності бізнесу, вважаємо за доцільне доповнити дефініцію цього поняття. На нашу думку, соціологічна інтерпретація соціальної відповідальності бізнесу має вийти за рамки сплати податків, турботи про працівників і благодійності, а базуватися на комплексних аналітичних характеристиках СВБ як суспільного феномену» (с. 60). Проте, якщо проаналізувати зміст визначень, наведених у таблиці виникає враження певного протиріччя, адже вони, на мій погляд, й враховують комплексні аналітичні характеристики СВБ як суспільного феномену й виходять за рамки «сплати податків, турботи про працівників і благодійності». Так само, на с. 61 зазначається, що «в авторській дефініції наголошується на таких складових: суспільна зумовленість; добровільність ініціатив керівництва чи власника; керівництво суспільно відповідальним підходом при прийнятті рішень; досягнення солідарності суспільства», хоча визначення таблиці 1.2 вже містять означені автором складові (наприклад, визначення О. Безрукової, Л. Грициної, Ю. Пачковського, Є. Сірого та ін.). Іншими словами, не повною

мірою зрозуміло, чим авторська дефініція «соціальної відповідальності бізнесу» відрізняється від наведених.

4. На с. 64-66 дисертантка зазначає на необхідності розширити поле застосування СВБ й тому визначає основні види соціальної відповідальності бізнесу. Проте, аналіз перелічених видів дає підстави говорити, що вони вже застосовуються в практиці соціальної відповідальності бізнесу (економічна відповідальність; виробнича відповідальність; відповідальність перед персоналом; корпоративна відповідальність; відповідальність перед навколишнім середовищем; суспільна відповідальність). Тож виникає питання за рахунок чого авторка розширює поле застосування СВБ або що має на увазі, говорячи про необхідність його розширення.

5. Висновки до розділу II «Особливості формування соціальної відповідальності бізнесу в українському та міжнародному контекстах» (с. 128-129) не повною мірою відображають ідею, закладену у назву, не вистачає акцентуації саме на особливостях порівнювальних контекстів, адже саме соціальний контекст надає певної специфічності запровадженню соціальної відповідальності бізнесу як на загальнонаціональному, так і регіональному просторі, а також надає можливості впливати на процес становлення соціальної відповідальності бізнесу в Україні. Можливо, доцільно було б у підрозділі 2.2. проаналізувати формування соціальної відповідальності бізнесу в Україні за факторами, наведеними у таблиці 2.1 (с. 81), щоб «вийти» на вітчизняні особливості.

Водночас слід наголосити, що зазначені недоліки і зауваження не знижують загальної позитивної оцінки проведеного дослідження, а лише вказують на можливий подальший розвиток наукового потенціалу дисертантки.

6. Висновок

Дисертація Мишковської О.П. представляє собою завершену наукову роботу, виконану на професійному рівні. Мета та поставлені дисертанткою

наукові завдання успішно вирішені, на виході отримані нові для нашої соціологічної науки концептуальні засади формування соціальної відповідальності бізнесу в Україні, значна частина положень яких заслужено претендує на наукову новизну. Як офіційний опонент вважаю, що подана до захисту дисертаційна робота Мишковської О.П. «Соціальна відповідальність бізнесу: сутність, тенденції та проблеми розвитку в Україні» відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. №567 (зі змінами), а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата соціологічних наук зі спеціальності 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології.

Офіційний опонент:

доктор соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних структур та соціальних відносин
факультету соціології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

О.В. Мазурик

